

BIH I EVROPSKE INTEGRACIJE U MEDIJSKOJ PRIZMI IZMEĐU IDEALA I KRIZE

Dr. sc. Zlatiborka Popov Momčinović, docentica

Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu
Alekse Šantića 1, 71240 Pale, Bosna i Hercegovina
zlatiborka.popov.momcinovic@ffuis.edu.ba

Vesna Đurić

Dr. sc. Vesna Đurić, vanredna profesorica

Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci
Bulevar vojvode Petra Bojovića 1A, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina
profvesna@yahoo.com

Sažetak

Cilj ovog rada je da adresira dominantni medijski diskurs u Republici Srpskoj vezano za proces pridruživanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Analiza načina izveštavanja *Glasa Srpske* i *Nezavisnih novina* pokazala je da se procesu pridruživanja pristupa površno iz dva glavna razloga: dominacije faktografskih novinarskih žanrova u odnosu na analitičke, uz nijanse senzacionalizma i minornog izveštavanja o samom procesu pridruživanja. Veća je pažnja posvećena pitanju krize u različitim EU kontekstima (ekonomija, bezbednost, migracije, vrednosti, pojedine zemlje članice i EU generalno), što dodatno komplikuje kako percepcije o pridruživanju tako i sam proces.

Ključne reči: Evropska unija, pridruživanje, Bosna i Hercegovina/Republika Srpska, medijsko izveštavanje, kriza

Uvod

Od kada je Bosna i Hercegovina (BiH) podnela aplikaciju za članstvo u Evropskoj uniji (EU), teme evropskih integracija su svakako dobile na političkom i medijskom značaju. No da li su naši političari, a i mediji (što je ponekad teško razdvojiti imajući u vidu da između njih postoji povratna spreaga), zaista dorasli ovim zadacima? Pogotovo ako imamo u vidu da je i u samoj EU uočen tzv. logički pa time i leksički jaz između novinara i političara (Sievert, 1998: 78), a što se reflektuje i na same građane, koji nedovoljno poznaju same evropske procedure. Takođe, istraživanja pokazuju da se EU

teme nacionalizuju i „odomaćuju“ (Shuck et al., 2011: 43; Balčytienė et al., 2009: 73). To je posebno izraženo u zemljama koje teže pridruživanju, iako se često očekuje da u ovim zemljama javnost treba šire i kvalitetnije da bude informisana. Međutim, istraživanja to ne potvrđuju (v. Kristić, 2015: 6). Iako se od savremenih medija *en general* ne može očekivati da ispune različite zahtevne funkcije bitne za demokratsko društvo, oni svakako trebaju da pruže platformu za javni diskurs i da budu kanal za izražavanje i analizu različitih problema (v. McNair, 2011: 19-20). S obzirom na postojeće oblike podela u našoj zemlji i na tzv. refeudalizaciju javne sfere, možemo reći da se različite teme i etnificiraju, uključujući i pitanje EU integracija i evropske perspektive BiH. I da ni novinari, a ni političari nisu dorasli zadatku koji složen proces integracija nameće. Jedan od uzroka problema leži i u načinima na koje evropski zvaničnici komuniciraju i daju svoju podršku evropskom putu BiH,¹ a na šta naši mediji i ne mogu da utiču. Ova podrška nekad ima načelan, nekad konkretan prizvuk, a nekad i polupreteći.

Kriza i/ili rast

Da bi se stekao dublji uvid u diskurse u i oko EU, potrebno je vršiti i „mikro“ analize kako se o ovoj temi izveštava, kakve poruke (putem medija) šalju političari i drugi akteri, koje su teme u fokusu. Takva jedna analiza je urađena u periodu 1-15. mart, 1-15. april, 1-15. maj kada je reč o načinu izveštavanja *Glasa Srpske* i *Nezavisnih novina*, neposredno nakon što je BiH podnela aplikaciju za članstvo.² Iako nam ovde nije cilj za potrebe rasprave ovog tipa da ukažemo na dublje metodološke polazne odrednice, bitno je istaći da se fokus istraživanja odnosio na dominantne teme, kao i na novinarske žanrove u navedenom periodu (jedinice analize i jedinice unosa). Nisu analizirani samo tekstovi kao samostalni novinski odsecci koji se direktno tiču integracija, već i EU, situacije u pojedinim zemljama Unije, u BiH u odnosu na EU, regije u evropskom kontekstu i slično, jer ova navodna raznovrsnost tema predstavlja kontekst „priče“ o integraciji BiH u evropsku porodicu. Korpus je obuhvatio 493 teksta.³

¹ Npr. *Glas Srpske*, 15. april, str. 2: „Podržan put BiH ka EU“; *G. S.*, 11. maj, str. 2-3: „BiH otvoren put u EU, nova šansa možda tek za deset godina“.

² Glavni rezultati istraživanja su prezentovani na naučnom skupu „Nauka i stvarnost“, organizovanom na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu 21. maja 2016. i detaljnije prikazani u istoimenom zborniku (Наука и стварност, Том 2, 355-368), objavljenom 2017. Naziv referentnog članka glasi „EU diskurs u dnevnoj štampi Republike Srpske“, te su za potrebe okruglog stola organizovanog pri ANU BiH iskorišteni neki njegovi delovi.

³ Za razliku od nekih drugih istraživanja, u kojima su analizirani samo tekstovi koji se direktno tiču EU i integracija, ovde smo se opredelili za pristup gde se takve teme „provlače“ da

Jer, uslovno rečeno, ako se EU, Evropa, pojedine zemlje EU i Evrope često pojavljuju u kontekstu krize i ako dominiraju pod teme koje se mogu supsumirati pod pojam krize, to svakako utiče i na percepciju građana/ki BiH o samim integracijama i ukazuje na fokuse samih novinara/ki, ovdašnjih politika i ne/prilika.

Analiza je pokazala, kada je direktno o integracijama reč, da su ove teme u analiziranom periodu bile prisutne u jedva oko 11% slučajeva⁴, dok je daleko veći fokus stavljen na krizu⁵ – na nivou EU, u pojedinim zemljama članicama, na BiH u odnosu na EU, i to u različitim oblicima (finansijska kriza, fiskalna, ekonomska, kriminal, terorizam, strah od terorizma, kriza vrednosti). Kriza se pominje, tj. provlači u 54% slučajeva u tekstovima koji pripadaju analiziranom korpusu. Kada je o razvoju reč, on se uglavnom smešta u kontekst određene zemlje, i to pukim prenošenjem agencijskih vesti o ekonomskom rastu, smanjenju nezaposlenosti u pojedinim evropskim zemljama, izlasku iz krize u pojedinim sektorima, uspesima pojedinih preduzeća (npr. automobilske industriji, avio-kompanijama, portugalskoj fabrici obuće). No čak i kad se pominju, i to na uzak način, pojedini pozitivni primeri ekonomskog rasta uglavnom se „potiru“ tako što se ukazuje na krizu u drugim zemljama, odnosno nekim granama.⁶ Pozitivni primeri iz BiH se u potpunosti „lokalizuju“, npr. Prijedor grad budućnosti, koji jedini ispunjava ISO standarde⁷ (pri čemu se i ne objašnjava šta su ti standardi), Rast izvoza iz BiH u EU: Sektor namještaja bilježi uspjehe⁸... Pozitivne primere svakako potiru i senzacionalistički tekstovi (uslovno rečeno) koji upozoravaju na opasnost od terorizma, na migrantsku krizu, na slab oporavak u evrozoni, kriminal i druge opasnosti: (Pad akcija Francuskog telekoma;⁹ kompanije plaćaju danak eventualnog izlaska Velike Britanije iz EU;¹⁰ gubici italijanske avio-kompanije Al-Italia u 2015;¹¹

bismo dobile na „gustini“ s jedne strane, a s druge na uvidu kako se ova tema na dubinskom nivou re/produkuje. I u nekim, doduše obimnijim, komparativnim i longitudinalnim istraživanjima se takođe koristio sličan pristup, npr. Machill, M. et al. (2006).

⁴ Korpus istraživanja su činili samostalni članci/novinski isečci u ova dva štampana medija u navedenom periodu u svim rubrikama, izuzev *kultura, sport, zabava*, a koji su adresirali gore navedene segmente. U korpus su na kraju ušla 493 teksta.

⁵ S tim što se u jednom tekstu kao jedinici analize može naći više tema.

⁶ V. npr. *Nezavisne novine*, 5. april, str. 22-23: Španija: Smanjena nezaposlenost; Pad akcija Francuskog telekoma.

⁷ *N. n.*, 30. april - 2. maj, str. 8

⁸ *G. S.*, 7, 8, 9. maj (trobroj), str. 11

⁹ *N. n.*, 5. april, str. 23

¹⁰ *N. n.*, 5. april, str. 22

¹¹ *N. n.*, 3. maj, str. 18

loš početak godine za nemačku avio-kompaniju Lufthansa;¹² prezaduženost građana Hrvatske;¹³ pljačka veka u Hrvatskoj;¹⁴ štrajkovi u Grčkoj; kriminal u EU; hakerski napadi u pojedinim zemljama;¹⁵ strah od novih terorističkih napada;¹⁶ Hrvatska zabrazdila u radikalnu desnicu¹⁷). I dok se priče o razvoju često smestaju u agencijske vesti kao jednostavan novinarski žanr koji ne zahteva značajniji profesionalni angažman, priče o krizi su obično udarnije i opremljenije. Tako je npr. 4. maja u *Glasi Srpske* velikim slovima napisano: „Posustaju najjače privrede“, a što daje preteći prizvuk. A sličan odjek ostavlja i naslov iz istog lista, objavljenog 3. maja, „Evropa ne zaboravlja teže reforme“. Preteći prizvuk ima i tekst objavljen o sukobima u Nagorno-Karabahu, gde se takođe ukazuje na „zamrznute“ konflikte koji svaki čas mogu da eskaliraju (Krim, Kipar, Besarabija, Južna Osetija).¹⁸

Migrantska kriza je tu posebno značajna jer su migranti kao ranjiva grupa pružili prostor za različite oblike izveštavanja, pa i medijskog spinovanja, unutar i izvan granica EU, pružajući različiti prostor za različito delovanje, ali i izveštavanje (npr. Francuska: Sukob s migrantima;¹⁹ Njemačka: Pokrštaivanje migranata;²⁰ Balkan rekao „ne“ izbjeglicama;²¹ Mađarska: Referendum o migrantima;²² Slovenija: Slovenačka policija „pljačka“ izbjeglice;²³ Šok u Danskoj: Izbjeglice neće na selo²⁴...). Novinari će svakako izveštavati o ovakvim temama, no ono što je simptomatično je da se ovakve kontroverzne teme ne elaboriraju šire, već se jednostavno prenose u formi agencijskih vesti.

U izveštajima kao složenijem žanru se govori o ovom problemu i u širem EU kontekstu, u koji je često uključena Turska. Poslednja je radi ustupaka i da bi dobila bezvizni režim sa EU prihvatila određene sporazume o raspoređivanju, tj. vraćanju izbeglica u Tursku. Time je fokus manje na ljudskoj patnji a više na odnosima kako između EU tako i drugih država koje su na izbeglič-

¹² *N. n.*, 4. maj, str. 22

¹³ *N. n.*, 4. maj, str. 24

¹⁴ *N. n.*, 5. april (naslovna strana)

¹⁵ *N. n.*, 1. mart, str. 11. U ove napade su inače uključeni i državljani BiH, radi šverca droge i piraterije.

¹⁶ Strah od novih napada (*N. n.*, 5. maj, str. 17); Džamije pod prismotrom; Čiste metro od migranata (*N. n.*, 3. maj, str. 14); Beč strahuje od terorista sa Balkana (*N. n.*, 9. i 10. april, str. 3)

¹⁷ *N. n.*, 1. mart, str. 18

¹⁸ *N. n.*, 6. april, str. 17

¹⁹ *G. S.*, 2. mart

²⁰ *G. S.*, 2. mart, str. 16

²¹ *G. S.*, 10. mart, str. 14

²² *N. n.*, 4. maj 2016, str. 15

²³ *G. S.*, 2. mart, str. 14

²⁴ *N. n.*, 7. april, str. 17

koj ruti.²⁵ U *Nezavisnim novinama* 5. maja je preneto da će zemlje EU koje odbiju da prime izbeglice platiti kaznu od 250.000 evra, te se humanitarna katastrofa (na žalost) „prevodi“ u novac, kao navodno univerzalni ekvivalent u Marksovom smislu poimanja, a što novinar uopšte i ne apostrofira.

Zaboravljene evropske vrednosti?

„Narod se ne može prodavati zbog ulaska u EU“, navedena je u *Glasi Srpske* (5. maj, str. 2) izjava predsednika Udruženja poljoprivrednika iz RS. Kako je problem poljoprivrednog razvoja itekako značajan za BiH, i kako su i sami političari iz RS ukazivali na potencijalne probleme zbog vizne liberalizacije, ovakve izjave nam ne daju dovoljno informacija o srži problema. Kako se sama Evropska unija pojavljuje u kontekstu krize sa svojim spornim standardima, istoj se daje i vrednosni obol.

Kada je o evropskim vrednostima reč, one predstavljaju široku lepezu ideala, ideja, standarda, te su se, uslovno rečeno, i zbog te svoje šarolikosti našle u *Glasi Srpske* u 42,3% slučajeva, a u *Nezavisnim novinama* u 57,6% slučajeva (u odnosu na celokupan korpus²⁶). Vrednosti nisu odvojene od standarda, npr. određene konkretne aktivnosti u nekim EU zemljama i u BiH radi prevencije pušenja, detekcije karcinoma, zaštite okoline. No kada se govori o vrednostima kao takvim, ono što se može uočiti je da su se u svom izvornom, nedvosmisleno evropskom značenju najviše pominjale povodom 9. maja – Dana Evrope, a što predstavlja i Dan pobeđe nad fašizmom (ukupno 3% u odnosu na korpus). U oba štampana medija se izveštavalo o obilježavanju ovog dana kako u EU tako i u BiH, ali su se našla i upozorenja tipa „Stari kontinent na raskršću“. I ranije su se mogla naći slična upozorenja, što je npr. slučaj u tekstu od 8. marta objavljenom u *Glasi Srpske* (str. 16), a gde se navodi da se „osnivači EU danas okreću u grobu“.

Evropske vrednosti su se i etnificirale, tako što je npr. povučena jasna, ako ne i direktna paralela između antifašizma i srpstva od strane političara iz RS, a što su mediji nekritički preneli.²⁷ Isti je slučaj i sa prenetom izjavom gradonačelnika Sarajeva povodom 6. aprila, Dana oslobođenja grada: „Mi smo ovdje u Sarajevu pobijedili fašizam, ali čini mi se da Evropa i svijet nisu.“²⁸

²⁵ U *Nezavisnim novinama* se navodi da Turska radi određenih ustupaka i pogodnosti (kao što je ukidanje viznog režima) od strane EU treba da ispuni 72 uslova, među kojima se pored poštivanja ljudskih prava i sloboda posebno naglašava priznavanje Kipra (*N. n.*, 4. maj, str. 15). S druge strane, i Turska ističe svoje zahteve, npr. na samitu o migrantskoj krizi u Briselu: Turska od EU traži još novca i članstvo (*G. S.*, 8. mart, str. 16).

²⁶ Opet s naznakom da su se u jednom tekstu kao jedinici analize mogle naći različite teme.

²⁷ *G. S.*, 10. maj, str. 4

²⁸ *N. n.*, 7. april, str. 8

Evropa *en general* kao i same integracije tako služe i za etnička potkusurivanja, a što se vidi i kada je reč o tzv. mehanizmima koordinacije. Izjave npr. ministra pravde RS „prvo nadležnost pa apelacioni sud“ ukazuju na to da je tema koja se tiče nadležnosti entiteta u EU integracijama prioritarna.²⁹ Utoliko više što se najava referentnog teksta našla i na naslovnoj stranici sa fotografijom ministra. Nesuglasice oko Vrhovnog suda na nivou BiH se ne pominju u kontekstu bolje zaštite ljudskih prava građana, već isključivo nacionalnih interesa. Tema EU integracija se i banalizuje, čemu svedoči i preneti izjava visokog predstavnika Valentina Inzka da je neophodna saradnja svih društvenih aktera, spremnost na šire reforme, a u kojoj nije bilo ničeg konkretnog izvan ovih opštih mesta (*Glas Srpske*, 5. maj, str. 3). Gotovo identično odzvanja i Inzkova pohvala BiH za aplikaciju za članstvo, objavljena u istom listu (6. maj, str. 3).

Umesto zaključka

Kriza evropskih vrednosti detektuje se i u zemljama članicama, ali, izvesno, ne na senzacionalistički način (gde su glavni akteri mediji) ili na dnevnopolitički (gde su glavni akteri političari). No jedan od problema je i to što u današnjem kontekstu nije moguće razdvojiti gde počinju mediji, gde politika, i obratno, što na kraju završava u apolitičkom spektaklu koji vodi u estradizaciju političkog (v. Mujagić, 2013). Reč je o svojevrsnom uzajamnom bacanju u mrežu, a što je Nermina Mujagić sjajno opisala na primeru odnosa u regiji i blokiranja pristupa EU (Slovenije Hrvatskoj, a danas Hrvatske Srbiji) uz pomoć medijskog spina.³⁰

Minoran broj komentara (oblik elaboracije nekog problema od strane novinara koji ima ličnu notu) o ovoj temi, pored činjenice da su agencije glavni izvor informacija za naše novinare, ukazuje na njihov nedovoljno angažovan pristup EU i evropskim integracijama, što pak ne znači da on mora da bude nekritički. Naslov novinskog članka objavljenog u *Glasu Srpske* (7, 8, 9. maj, str. 16) „Ideja jedne EU države bila iluzija“ bez jasnije elaboracije, bez uključivanja različitih stajališta, ukazuje na „prikrivenu“ pristrasnost, bar kada je o navedenom tekstu reč. I navodna suvoparna nepristrasnost u pomalo taksativnom načinu izveštavanja ukazuje da se ovom pitanju prilazi na nedovoljno profesionalan, pa i društveno neodgovoran način. Time se potvrđuju i zaključci drugih istraživanja da novinari često ne razumeju komplikovane i

²⁹ *N. n.*, 5. maj, str. 5

³⁰ Ovakav način izveštavanja služi stalnom širenju i proizvodni distinkcija MI – ONI, npr. Evropa – Balkan, Hrvatska – Srbija, Hrvatska – BiH, Srbija – BiH, Srbija – Kosovo, i tako u nedogled... (Mujagić, 2013: 54-55).

nedovoljno transparentne procedure donošenja odluka u glavnim političkim institucijama EU o kojima izveštavaju (v. Bijsmans & Altides, 2007). Takođe, u ovom procesu nije moguće zaobići istraživanja koja pokazuju malu podršku javnosti u Republici Srpskoj integracijama, dovodeći ih direktno u vezu sa NATO i novom ustavnim reformom zemlje, pa se u trouglu političke komunikacije, koju čine procesi razmene političkih sadržaja na relaciji vlast – mediji – javno mnjenje, ta simbioza posebno uočava pri istraživanjima ove problematike jer je u Republici Srpskoj preko 85% stanovništva protiv ulaska u NATO, dok u Federaciji BiH preko 50 procenata stanovništva želi ulazak u Alijansu (Milutinović, 2016: 320). „To je posljedica uticaja Sjedinjenih Američkih država, čiji politički predstavnici ističu da garant bezbjednosti Bosne i Hercegovine mogu biti samo SAD i NATO, što se u Republici Srpskoj ne doživljava na takav način“ (Isto).

Dakle, na medijsko izveštavanje o EU utiču i drugi faktori, kao što su politički sistem zemlje i dominacija proevropskih ili evroskeptičnih političkih snaga, zatim uređivačka politika medijske kuće, ali i „novinarski napor koji se ulaže u pokrivanje događaja ili teme, izvori finansiranja, istraživanje i primena kriterijuma selekcije vesti“ (De Vreese, 2001: 287). To su svakako aspekti koji nisu mogli biti obuhvaćeni ovim radom, ali koji pružaju okvir za neka druga istraživanja. I dalje, iako su EU vrednosti i institucije u krizi, nedovoljno i neutemeljeno izveštavanje o njima,³¹ koje je, što je u nekim istraživanjima ukazano, najčešće elitističko i protokolarno (Kristić, 2015: 6; Turčilo & Buljubašić, 2013), svakako produbljuje ovu krizu i pruža okvir za polovičnu opredeljenost i polovične reforme koje ova zemlja treba, sa ili bez Evropske unije. Neki izuzeci se mogu naći u komentarima novinara *Nezavisnih novina*, a koji su adresirali neke bosanskohercegovačke probleme u evropskom kontekstu. Tako je npr. u komentaru novinara ove medijske kuće, a povodom nesposobnosti naših političara da izađu u susret evropskim standardima i izazovima, između ostalog naglašeno: „Mi bismo u Evropu, ali po našim standardima.“³²

³¹ Izuzetak koji potvrđuje pravilo predstavlja analitički tekst objavljen u *Nezavisnim novinama* 7. aprila 2016. godine. Najava teksta data je u krupnom planu i na naslovnici: „BiH nema ni kadrove da ispuni upitnik EU!“ U samom tekstu se detaljnije opisuje ovaj proces, što je pojačano kroz primer susedne Srbije, koja je odmakla u pregovorima i koja je npr. dobila 2.483 pitanja, razvrstana u 6 aneksa i 33 poglavlja.

³² *N. n.*, 8. april, str. 13

Literatura

- Bijsmans, P. & Altides, C. (2007). Bridging the Gap between EU Politics and Citizens? The European Commission, National Media and EU Affairs in the Public Sphere. *European Integration*, 29(3): 323-340.
- De Vreese, C. H. et al (2001). Framing Politics at the Launch of the Euro: A Cross-National Comparative Study of Frames in the News. *Political Communication* 18(2): 107-122.
- Kristić, A. (2015). Izveštavanje o Evropskoj uniji u informativnim programima nacionalnih radio stanica u Srbiji. *Communication and Media Journal* 34: 5-28.
- Machill, M. et al (2006). Europe-Topics in Europe's Media. The Debate about the European Public Sphere: A Meta-Analysis. *European Journal of Communication* Vol 21(1): 57-88
- McNair, B. (2011). *An Introduction to Political Communication*. London and New York: Routledge
- Milutinović, M. (2016). *Politički diskurs izbliza*. Banjaluka: Nezavisni univerzitet
- Mujagić, N. (2013). *Politika kao spektakl. Bacanje mreže u susjedov ribnjak*. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung.
- Schuck, A. et al. (2011). Party contestation and Europe on the news agenda: The 2009 European Parliamentary Elections. *Electoral Studies* 30: 41-52
- Sievert, Holger (1998) *Europäischer Journalismus. Theorie und Empirie aktueller Medienkommunikation in der Europäischen Union*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Turčilo, L. & Buljubašić, B. (2013). Izvještavanje bosanskohercegovačkih medija o evropskim integracijama i ideji Evrope. U D. Valić Nedeljković, & J. Kleut (ur.), *Evropa ovde i tamo: analiza diskursa o evropeizaciji u medijima Zapadnog Balkana* (str. 81-90). Novi Sad: Filozofski fakultet

Ostali izvori

- Глас Српске (1. mart-15. mart 2016; 1. april-15. april 2016; 1. maj-15. maj. 2016)
- Nezavisne novine (1. mart-15. mart 2016; 1. april-15. april 2016; 1. maj-15. maj 2016)

BIH AND EU ACCESSION IN MEDIA PRISM BETWEEN IDEAL AND CRISIS

Abstract

The aim of this paper is to address the prevalent media discourses in Republic of Srpska, regarding the accession of Bosnia and Herzegovina to EU. The analysis of reporting of *Glas Srpske* and *Nezavisne novine* have shown that EU accession is addressed superficially from two main reasons: prevalence of factographic over the analytical genres with nuances of sensationalism, and negligible reporting about the very accession. Attention is more paid to the issues of crisis in different EU contexts (economy, security, migration, values, specific countries and EU in general), which additionally complicate the perceptions about accession and the process itself.

Key words: European Union, Accession, Bosnia and Herzegovina/Republic of Srpska, media reporting, crisis